

Rachunki finansowe

Rachunki finansowe to statystyka prezentująca aktywa finansowe i zobowiązania poszczególnych grup podmiotów krajowych, ujętych w sektory i podsektory instytucjonalne, oraz zagranicy w podziale według rodzajów operacji finansowych reprezentowanych przez instrumenty finansowe. Obejmują one zestawienia danych bilansowych, tzw. bilans finansowy, oraz zestawienia o transakcjach¹.

Transakcja finansowa stanowi wzajemne oddziaływanie pomiędzy jednostkami instytucjonalnymi oraz między jednostką instytucjonalną a zagranicą na zasadzie porozumienia. Transakcje finansowe opisują nabycie netto aktywów finansowych, tj. nabycie aktywów finansowych pomniejszone o ich zbycie, lub zaciągnięcie netto zobowiązań, tj. zaciągnięcie zobowiązań pomniejszone o ich spłatę, dla każdego instrumentu finansowego. Są one odpowiednikami transakcji niefinansowych lub występują jako transakcje dotyczące jedynie instrumentów finansowych.

Rachunki finansowe są zestawiane w oparciu o standardy zawarte w *ESA 2010*.² Główne zasady dotyczą:

- przynależności sektorowej jednostek,
- klasyfikacji instrumentów finansowych,
- stosowania, jako preferowanej, wyceny rynkowej,
- prezentacji danych według ujęcia memoriałowego,
- poczwórnej rejestracji operacji, tzn. każda transakcja dotycząca dwóch jednostek instytucjonalnych jest rejestrowana podwójnie przez każdą jednostkę,
- wzajemnych powiązań bilansów finansowych i transakcji,
- opracowywania danych nieskonsolidowanych i skonsolidowanych.

¹ Wyjaśnienia wymaga terminologia zastosowana w „Objaśnieniach”. Pojęcie „rachunki finansowe”, często występujące w literaturze, łączone jest z systemem rachunków narodowych. W systemie tym wyróżnione są trzy grupy rachunków: bieżące, akumulacji i bilanse. Ostatnim z rachunków akumulacji jest rachunek finansowy prezentujący transakcje dokonane na instrumentach finansowych. Bilanse zawierają dane o aktywach niefinansowych i finansowych oraz zobowiązaniach na dany moment w czasie, przy czym dane o aktywach finansowych i zobowiązaniach tworzą tzw. bilans finansowy. Pojęcie „rachunki finansowe” obejmuje zatem rachunek finansowy, będący elementem rachunków akumulacji, oraz bilans finansowy, stanowiący część bilansów ujętych w systemie rachunków narodowych. Warto dodać, iż termin „rachunki niefinansowe”, stosowany w literaturze podobnie jak termin „rachunki finansowe”, dotyczy rachunków bieżących i akumulacji z wyłączeniem rachunku finansowego; ostatnim z rachunków niefinansowych jest rachunek kapitałowy. Podkreślić należy, iż system rachunków narodowych wymaga zachowania spójności rachunku kapitałowego i finansowego poprzez równość kategorii „wierzycelności netto/zadłużenie netto” występujących w obu rachunkach.

² Załącznik A do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 549/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie europejskiego systemu rachunków narodowych i regionalnych w Unii Europejskiej. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1405675686774&uri=CELEX:32013R0549> – link umożliwiający dostęp do rozporządzenia przetłumaczonego na wszystkie oficjalne języki państw członkowskich UE, w tym na język polski. Eurostat opracował wersję książkową Załącznika A, tzw. „Blue book”. Jej treść jest zgodna z treścią opublikowaną w rozporządzeniu, ale jest inaczej prezentowana. Jednocześnie zawiera ona pewne dodatkowe elementy, nie ujęte w rozporządzeniu, w szczególności skorowidz najważniejszych terminów występujących w Załączniku A wraz z odwołaniami do rozdziałów i paragrafów.

<http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-02-13-269>

Przynależność sektorowa jednostek

Dane o aktywach finansowych i zobowiązaniach są zestawiane dla sektorów i podsektorów instytucjonalnych, w które są grupowane krajowe jednostki instytucjonalne. Wyróżnia się 5 sektorów rezydencjonalnych:

- przedsiębiorstwa niefinansowe,
- instytucje finansowe,
- instytucje rządowe i samorządowe,
- gospodarstwa domowe,
- instytucje niekomercyjne działające na rzecz gospodarstw domowych³

oraz sektor zagranica.

Do najważniejszych podsektorów należy zaliczyć następujące grupy podmiotów finansowych: monetarne instytucje finansowe (grupa obejmująca bank centralny, pozostałe instytucje przyjmujące depozyty oraz fundusze rynku pieniężnego), fundusze inwestycyjne niebędące funduszami rynku pieniężnego, pozostałe instytucje pośrednictwa finansowego, pomocnicze instytucje finansowe⁴, instytucje finansowe typu *captive* i udzielające pożyczek, instytucje ubezpieczeniowe oraz fundusze emerytalno-rentowe. Definicje sektorów i podsektorów instytucjonalnych występujących w kwartalnych i rocznych rachunkach finansowych są ujęte w Załączniku nr 1.

Klasyfikacja instrumentów finansowych

Aktywa finansowe i zobowiązania, dla bilansów finansowych i transakcji, są prezentowane w podziale na instrumenty finansowe. Instrumentami finansowymi⁵ są:

- złoto monetarne i specjalne prawa ciągnięcia (SDR-y),
- gotówka i depozyty,
- dłużne papiery wartościowe,
- kredyty i pożyczki,
- udziały kapitałowe i udziały/jednostki uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych,
- systemy ubezpieczeniowe, emerytalno-rentowe i standaryzowanych gwarancji,
- instrumenty pochodne i opcje na akcje dla pracowników
- pozostałe kwoty do otrzymania/zapłacenia.

W każdym z ww. instrumentów można wyodrębnić podkategorie. Klasyfikacja instrumentów jest dokonywana w oparciu o ich charakter ekonomiczny. Definicje instrumentów finansowych oraz pozycji bilansujących występujących w rachunkach finansowych są zawarte w Załączniku nr 2

Stosowanie, jako preferowanej, wyceny rynkowej

Zapisy *ESA 2010* zalecają, aby należności i zobowiązania z tytułu instrumentów finansowych były prezentowane według wyceny rynkowej. Odstępstwem od tej reguły jest stosowanie wyceny

³ Sektor ten jest często łączony z sektorem gospodarstw domowych.

⁴ Podsektor ten jest często łączony z podsektorami pozostałych instytucji pośrednictwa finansowego oraz instytucji finansowych typu *captive* i udzielających pożyczek.

⁵ Na najwyższym poziomie agregacji.

nominalnej⁶ dla depozytów, kredytów i pożyczek i pozostałych kwot do otrzymania/zapłaćenia. Zasady wyceny są zawarte w Załączniku nr 3.

Prezentacja danych według ujęcia memoriałowego

Zgodnie z zasadą prezentacji danych według ujęcia memoriałowego rejestracja w rachunkach finansowych następuje w momencie powstania, przekształcenia lub wygaśnięcia wartości ekonomicznej lub zobowiązania.

Poczwórna rejestracja operacji

Poczwórna rejestracja operacji oznacza, że każda operacja zapisywana jest podwójnie przez obie jednostki w nią zaangażowane tj. jako przychód (lub zmiana zobowiązań) i jako rozchód (lub zmiana aktywów). Instrument finansowy wykazywany w aktywach przez wierzyciela (posiadacza) jest jednocześnie ujmowany w zobowiązaniach przez dłużnika (emitenta). W konsekwencji dla każdego instrumentu, z wyjątkiem instrumentu „Złoto monetarne”⁷, musi zachodzić równość między sumą aktywów i sumą zobowiązań, dla stanów i transakcji, wykazywanych odpowiednio przez wierzycieli i dłużników.

Wzajemne powiązania bilansów finansowych i transakcji

Wzajemne powiązania bilansów finansowych oraz transakcji występujących w rachunkach finansowych opisuje poniższa zależność:

$$S_k - S_p = T + PZ$$

gdzie:

S_k – stan na koniec okresu sprawozdawczego (bilans finansowy zamknięcia),

S_p – stan na początek okresu sprawozdawczego (bilans finansowy otwarcia); w praktyce jest to stan na koniec poprzedniego okresu sprawozdawczego,

T – transakcje w okresie sprawozdawczym,

PZ – pozostałe zmiany w okresie sprawozdawczym, $PZ = P + IZW$,

P – przeszacowania w okresie sprawozdawczym,

IZW – inne zmiany wolumenu w okresie sprawozdawczym.

Pozostałe zmiany są to operacje o charakterze nietransakcyjnym, jakie mają wpływ na zmiany pomiędzy bilansem zamknięcia i otwarcia dla poszczególnych instrumentów finansowych. Na pozostałe zmiany składają się przeszacowania, tj. zmiany wyceny w związku ze zmianą ceny i kursu walutowego, oraz pozostałe zmiany wolumenu, tj. zmiany inne niż transakcje i przeszacowania, np. dotyczące zmiany klasyfikacji jednostki instytucjonalnej lub instrumentu finansowego.

Dane nieskonsolidowane i skonsolidowane

Rachunki finansowe mogą być opracowywane jako nieskonsolidowane lub skonsolidowane. Dane nieskonsolidowane rejestrują operacje przeprowadzone ze wszystkimi partnerami, bez

⁶ Wraz z narosłymi i niezapłaconymi odsetkami.

⁷ Zasady rejestracji operacji partnerskiej dla tego instrumentu dla transakcji są opisane w Załączniku nr 3.

względu na ich przynależność sektorową, natomiast dane skonsolidowane nie obejmują operacji dokonanych z partnerami zaliczanymi do tego samego sektora (lub podsektora) instytucjonalnego.

Zestawienia opracowywane przez NBP

NBP zestawia kwartalne rachunki finansowe z uwzględnieniem wymogów Europejskiego Banku Centralnego zawartych w Wytycznych EBC z dnia 25 lipca 2013 r. w sprawie wymogów sprawozdawczości statystycznej Europejskiego Banku Centralnego w dziedzinie kwartalnych rachunków finansowych – EBC/2013/24⁸ z późniejszymi zmianami.

Sporządzane przez NBP kwartalne rachunki finansowe obejmują nieskonsolidowane bilanse finansowe oraz transakcje. Kwartalne dane dla sektora instytucji rządowych i samorządowych są sporządzane przez Główny Urząd Statystyczny (GUS), który jest oficjalnie odpowiedzialny za opracowywanie statystyki dla tego sektora na potrzeby Komisji Europejskiej (Eurostatu).

Dane opracowywane przez NBP obejmują okres począwszy od IV kwartału 2003 r. dla bilansów finansowych oraz od I kwartału 2004 r. dla transakcji, co zapewnia spełnienie warunków określonych przez EBC w Wytycznych EBC/2013/24.

W obliczeniach są wykorzystywane dane pochodzące z systemów informacyjnych NBP oraz innych instytucji, głównie Głównego Urzędu Statystycznego, Komisji Nadzoru Finansowego i Krajowego Depozytu Papierów Wartościowych S.A.

Publikowane zestawienia uwzględniają konwencje EBC, tj. zasady, jakie zostały uzgodnione z inicjatywy EBC w ramach prac Grupy Roboczej ds. Rachunków Finansowych i Statystyki Sektora Instytucji Rządowych i Samorządowych⁹, powołanej przez Komitet Statystyki EBC, i są stosowane w kwartalnych rachunkach finansowych przekazywanych do EBC zgodnie z Wytycznymi EBC/2013/24. Są one opisane w Załączniku nr 2.

W stosowanej obecnie procedurze obliczeniowej jako pierwsze są zestawiane bilanse finansowe, w oparciu o które są następnie wyliczane transakcje - jako różnica wartości bilansowych na koniec i początek kwartału pomniejszana o oszacowane pozostałe zmiany, tj. nie będące transakcjami. Tylko w nielicznych przypadkach są dostępne dane o transakcjach, np. dla uprawnień emerytalno-rentowych oraz jednostek uczestnictwa i certyfikatów inwestycyjnych funduszy inwestycyjnych.

Regularna publikacja kwartalnych rachunków finansowych przez NBP odbywa się do 25. dnia czwartego miesiąca po zakończeniu kwartału, którego dane dotyczą, tj. do 25. stycznia, kwietnia, lipca i października.

Publikowane dane nie są ostateczne. Będą one podlegać w przyszłości rewizji z uwagi m.in. na wykorzystywanie w obliczeniach danych dostępnych w terminach późniejszych oraz rewizje danych. Obecnie stosowana praktyka polega na wykorzystywaniu wszystkich dostępnych danych w danym cyklu obliczeniowym.

W wyniku uzgodnień dokonanych przez kierownictwa GUS i NBP od 2010 roku NBP przejął od GUS odpowiedzialność za transmisje rocznych rachunków finansowych do Eurostatu zgodnie z

⁸ *Guideline of the European Central Bank of 25 July 2013 on the statistical reporting requirements of the European Central Bank in the field of quarterly financial accounts (recast) (ECB/2013/24)*

⁹ Working Group on Financial Accounts and Government Finance Statistics (WG FGS).

*ESA Transmission Programme*¹⁰; roczne dane dla sektora instytucji rządowych i samorządowych są w dalszym ciągu sporządzane przez GUS. Roczne rachunki finansowe obejmują nieskonsolidowane i skonsolidowane bilanse finansowe oraz transakcje. Przekroje według sektorów i instrumentów w rocznych rachunkach finansowych są bardziej szczegółowe w porównaniu z przekrojami występującymi w kwartalnych rachunkach finansowych. Publikowane zestawienia uwzględniają konwencje EBC.

Publikacja rocznych rachunków finansowych za dany rok odbywa się do 25. kwietnia następnego roku wraz z publikacją danych kwartalnych za IV kwartał. Dane roczne są aktualizowane przy okazji kolejnych publikacji danych kwartalnych.

Jak już wcześniej wspomniano, w systemie rachunków narodowych wartości kategorii „wierzytelności netto/zadłużenie netto” występujących w rachunku kapitałowym i rachunku finansowym powinny być takie same. Obecnie powyższa zależność nie jest zachowana. Opracowanie zintegrowanych rachunków narodowych, tj. spełniających ww. warunek spójności, będzie celem współpracy ekspertów GUS i NBP odpowiadających za opracowanie rachunków odpowiednio niefinansowych i finansowych.

Wszelkich wyjaśnień odnośnie kwartalnych i rocznych rachunków finansowych udzielają:

p. Maciej Szczykutowicz, tel. (22) 185 28 04, email: maciej.szczykutowicz@nbp.pl

p. Waldemar Utzig, tel. (22) 185 21 40, email: waldemar.utzig@nbp.pl

Październik 2022

¹⁰ Załącznik B do Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 549/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie europejskiego systemu rachunków narodowych i regionalnych w Unii Europejskiej.

Sektory i podsektory instytucjonalne

Gospodarka ogółem (S.1)

Obejmuje rezydentów, tj. osoby fizyczne mające miejsce zamieszkania w kraju oraz osoby prawne mające siedzibę w kraju, a także inne podmioty mające siedzibę w kraju, posiadające zdolność zaciągania zobowiązań i nabywania praw we własnym imieniu. Rezydentami są również znajdujące się w kraju oddziały, przedstawicielstwa i przedsiębiorstwa utworzone przez sektor zagranica (nierezydentów), a także polskie przedstawicielstwa dyplomatyczne, urzędy konsularne i inne polskie przedstawicielstwa oraz misje specjalne, korzystające z immunitetów i przywilejów dyplomatycznych lub konsularnych.

Przedsiębiorstwa niefinansowe (S.11)

Jednostki, których główną działalnością jest produkcja i obrót dobrami lub świadczenie usług niefinansowych, w szczególności: przedsiębiorstwa państwowe (działające na podstawie ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych), spółki, wspólnicy spółek cywilnych, spółdzielnie, osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na własny rachunek zatrudniające powyżej 9 osób, oddziały przedsiębiorców zagranicznych, grupy producenckie, prywatne szkoły wyższe, prywatne zakłady opieki zdrowotnej, jednostki badawczo-rozwojowe, agencje, które nie zostały zaliczone do sektora instytucji rządowych i samorządowych.

Instytucje finansowe (S.12)

Instytucje, których podstawową działalnością jest świadczenie usług finansowych, tj. głównie pośrednictwo finansowe i/lub pomocnicza działalność finansowa oraz usługi finansowe, w przypadku których większość aktywów lub zobowiązań nie podlega transakcjom na rynkach otwartych. Pośrednictwo finansowe jest działalnością, w ramach której jednostka nabywa aktywa finansowe i jednocześnie zaciąga zobowiązania poprzez angażowanie się w transakcje finansowe na rynku. Natomiast pomocnicza działalność finansowa polega na tworzeniu warunków i ułatwianiu pośrednictwa finansowego bez narażania się na ryzyko związane z nabyciem aktywów finansowych lub zaciąganiem zobowiązań. W sektorze instytucji finansowych jest wyodrębnionych 9 podsektorów:

- bank centralny (S.121),
- instytucje przyjmujące depozyty, z wyjątkiem banku centralnego (S.122),
- fundusze rynku pieniężnego (S. 123),
- fundusze inwestycyjne niebędące funduszami rynku pieniężnego (S.124),
- pozostałe instytucje pośrednictwa finansowego, z wyjątkiem instytucji ubezpieczeniowych i funduszy emerytalno-rentowych (S.125),
- pomocnicze instytucje finansowe (S.126),
- instytucje finansowe typu *captive* i udzielające pożyczek (S.127),
- instytucje ubezpieczeniowe (S.128),
- fundusze emerytalno-rentowe. (S.129)

Monetarne instytucje finansowe (S.121+S.122+S.123)

Instytucje finansowe, których działalność polega na przyjmowaniu depozytów i/lub bliskich substytutów depozytów od jednostek innych niż monetarne instytucje finansowe oraz udzielaniu kredytów i/lub inwestowaniu w papiery wartościowe na własny rachunek.

Do sektora tego zalicza się banki (w tym Narodowy Bank Polski, tworzący S.121), spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (SKOK) oraz fundusze rynku pieniężnego.¹¹ Lista krajowych monetarnych instytucji finansowych (MIF), aktualizowana na bieżąco, znajduje się na stronie internetowej NBP (<https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/sprawozdawczosc/mif.htm>).

Fundusze inwestycyjne niebędące funduszami rynku pieniężnego (S.124)

Do podsektora tego zaliczane są fundusze inwestycyjne (utworzone na podstawie Ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych), z wyłączeniem funduszy rynku pieniężnego zaliczanych do sektora monetarnych instytucji finansowych.

Pozostałe instytucje pośrednictwa finansowego, z wyjątkiem instytucji ubezpieczeniowych i funduszy emerytalno-rentowych (S.125)

Instytucje finansowe, których podstawową działalnością jest pośrednictwo finansowe realizowane poprzez zaciąganie zobowiązań w formach innych niż gotówka, depozyty lub udziały funduszy inwestycyjnych, bądź związanych z ubezpieczeniami, emeryturami i rentami oraz standaryzowanymi programami gwarancyjnymi od jednostek instytucjonalnych.

Do podsektora tego zaliczane są m.in.: przedsiębiorstwa leasingu finansowego, przedsiębiorstwa factoringowe, domy maklerskie (uwaga: biura maklerskie, jako jednostki banków, zaliczane są do monetarnych instytucji finansowych), instytucje zajmujące się sprzedażą ratalną, podmioty sekurytyzacyjne.

Pomocnicze instytucje finansowe (S.126)

Instytucje finansowe, które nie prowadzą pośrednictwa finansowego we własnym imieniu, a jedynie przyczyniają się do tworzenia warunków do tego pośrednictwa.

Do podsektora tego zaliczani są m.in.: brokerzy, agenci i doradcy ubezpieczeniowi i emerytalni, doradcy inwestycyjni, kantory, giełdy papierów wartościowych, giełdy towarowe, instytucje tworzące infrastrukturę dla funkcjonowania rynków finansowych, np. izby i centra rozliczeniowe (w tym Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A.), fundusze i fundacje finansowe (w tym Fundusz Współpracy), towarzystwa funduszy inwestycyjnych, towarzystwa funduszy emerytalnych, Związek Banków Polskich.

¹¹ Spełniające kryteria określone w Rozporządzeniu EBC (UE) Nr 1071/2013 z dnia 24 września 2013 r. dotyczącym bilansu sektora monetarnych instytucji finansowych (wersja przekształcona) (EBC/2013/33) z późniejszymi zmianami (Rozporządzenie EBC (UE) Nr 1375/2014 z dnia 10 grudnia 2014 r. zmieniające rozporządzenie (UE) nr 1071/2013 dotyczące bilansu sektora monetarnych instytucji finansowych (EBC/2013/33) (EBC/2014/51))

Instytucje finansowe typu *captive* i udzielające pożyczek (S.127)

Instytucje finansowe, których działalność nie polega ani na pośrednictwie finansowym, ani na świadczeniu pomocniczych usług finansowych, a większość ich aktywów i zobowiązań nie jest przedmiotem transakcji na otwartych rynkach. Do podsektora tego są zaliczane m.in. podmioty zarządzające powierzonym majątkiem, przedsiębiorstwa typu *brass plate*, spółki holdingowe, spółki specjalnego przeznaczenia oraz podmioty świadczące usługi finansowe na rzecz wielu klientów przy wykorzystaniu wyłącznie środków własnych lub pochodzących od sponsora.

Instytucje ubezpieczeniowe (S.128)

Jednostki funkcjonujące w formie spółki akcyjnej lub towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, prowadzące działalność na podstawie ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej

Fundusze emerytalno-rentowe (S.129)

Podmioty działające w oparciu o ustawę z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (otwarte i pracownicze fundusze emerytalne), a także pracownicze plany kapitałowe (PPK) utworzone na podstawie ustawy z dnia 4 października 2018 r. o pracowniczych planach kapitałowych.

Instytucje rządowe i samorządowe (S.13)

Instytucje rządowe na szczeblu centralnym (m.in. centralne organy administracji rządowej, organy kontroli państwowej i ochrony prawa, sądy i trybunały, państwowe fundusze celowe, samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej z wyjątkiem nadzorowanych przez jednostki samorządu terytorialnego, uczelnie publiczne, państwowe instytucje kultury, agencje tworzone w celu wykonywania zadań publicznych), instytucje samorządowe (m.in. organy władzy lokalnej i ich związki, administracja samorządowa, samorządowe fundusze celowe, samorządowe instytucje kultury, samorządowe instytucje pomocy społecznej, samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej utworzone przez jednostki samorządu terytorialnego) oraz fundusze ubezpieczeń społecznych (Zakład Ubezpieczeń Społecznych i Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oraz zarządzane przez nie fundusze, Narodowy Fundusz Zdrowia oraz jego oddziały wojewódzkie).

Gospodarstwa domowe (S.14)

Osoby fizyczne lub grupy osób będące konsumentami i/lub producentami rynkowymi wyrobów i usług.

Do tego sektora są zaliczane: osoby fizyczne, w tym osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na własny rachunek zatrudniające do 9 osób (włącznie), rolnicy indywidualni, niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej oraz szkoły niepubliczne prowadzone przez osoby fizyczne.

Instytucje niekomercyjne działające na rzecz gospodarstw domowych (S.15)

Instytucje niekomercyjne stanowiące odrębne jednostki prawne działające na rzecz gospodarstw domowych, których podstawowe przychody, pomijając uzyskiwane z okazjonalnej sprzedaży, stanowią dobrowolne wpłaty pieniężne lub wkłady w naturze od gospodarstw domowych, dotacje instytucji rządowych i samorządowych oraz dochody z tytułu własności.

Do tego sektora są zaliczane m.in.: związki zawodowe, towarzystwa i stowarzyszenia zawodowe i naukowe, stowarzyszenia konsumentów, partie polityczne, kościoły i związki wyznaniowe, fundusze i fundacje działające na rzecz gospodarstw domowych, kluby społeczne, kluby kultury, rekreacyjne i sportowe, wspólnoty mieszkaniowe, niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej i szkoły niepubliczne, o ile są prowadzone przez podmioty zaliczane do sektora instytucji niekomercyjnych, instytucje dobroczynne, organizacje pomocy humanitarnej finansowane z dobrowolnych transferów pieniężnych lub w naturze od innych jednostek instytucjonalnych.

Zagranica (S.2)

Obejmuje nierezydentów, tj. osoby fizyczne mające miejsce zamieszkania za granicą oraz osoby prawne mające siedzibę za granicą, a także inne podmioty mające siedzibę za granicą, posiadające zdolność zaciągania zobowiązań i nabywania praw we własnym imieniu. Nierezydentami są również znajdujące się za granicą oddziały, przedstawicielstwa i przedsiębiorstwa utworzone przez rezydentów, a także obce przedstawicielstwa dyplomatyczne, urzędy konsularne i inne obce przedstawicielstwa oraz misje specjalne i organizacje międzynarodowe, korzystające z immunitetów i przywilejów dyplomatycznych lub konsularnych.

Definicje sektorów i podsektorów instytucjonalnych są zawarte w rozdziale 2. *ESA 2010*.

Instrumenty finansowe

Złoto monetarne i specjalne prawa ciągnięcia (SDR-y) (F.1)

Złoto będące składnikiem oficjalnych aktywów rezerwowych utrzymywanych przez władze monetarne oraz SDR-y, tj. międzynarodowe aktywa rezerwowe tworzone przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy i przydzielane jego członkom dla uzupełnienia posiadanych przez nich oficjalnych aktywów rezerwowych.

Złoto monetarne nie ma w bilansie finansowym odpowiednika w postaci zobowiązań, pozwalającego zachować zasadę podwójnej rejestracji, tj. u wierzyciela i dłużnika, natomiast w zestawieniach o transakcjach operacja partnerska wykazywana jest jako transakcja dotycząca aktywów sektora zagranica o tej samej wartości ale z przeciwnym znakiem.

Gotówka (F.21)

Znajdujące się w obiegu banknoty i monety emitowane przez krajowe i zagraniczne władze monetarne, wykorzystywane powszechnie do dokonywania płatności.

Depozyty (F.22+F.29)

Należności/zobowiązania o charakterze depozytowym, w tym:

- środki na rachunkach w monetarnych instytucjach finansowych, tj. w bankach i spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (SKOK), np. środki na rachunkach rozliczeniowych, w tym bieżących, depozyty i lokaty terminowe, depozyty zablokowane, depozyty z terminem wypowiedzenia,
- środki na rachunkach w nierezydenckich bankach,
- krótkoterminowe operacje z przyrzeczeniem odkupu (repo) stanowiące zobowiązania monetarnych instytucji finansowych,
- lokaty wolnych środków jednostek sektora finansów publicznych w formie depozytów u Ministra Finansów.

Ponadto, w „Depozytach” wykazywane są krótkoterminowe zobowiązania o charakterze pożyczkowym monetarnych instytucji finansowych.

Natomiast zobowiązania o charakterze depozytowym sektorów innych niż monetarne instytucje finansowe oraz instytucje rządowe i samorządowe są ujmowane w „Kredytach i pożyczkach”.

W rocznych rachunkach finansowych stosowany jest podział depozytów na „Depozyty bieżące rozliczeniowe” (F.22) obejmujące depozyty, które mogą być wymienione na żądanie na gotówkę według ich wartości nominalnej i które nadają się bezpośrednio do wykorzystania w celu dokonania płatności czekiem, przekazem, poprzez polecenie przelewu, polecenie zapłaty lub innymi metodami płatności bezpośredniej, bez żadnych opłat ani ograniczeń oraz „Pozostałe depozyty” (F.29).

Dłużne papiery wartościowe (F.3)

Papiery wartościowe dające ich posiadaczom bezwarunkowe prawo do otrzymania stałego lub określonego w umowie, zmiennego dochodu pieniężnego w formie kuponów odsetkowych i/lub ustanowionej stałej kwoty w określonym dniu (lub dniach) w przyszłości, z wyłączeniem papierów wartościowych o ograniczonej zbywalności, które nie mogą być przedmiotem obrotu na rynku wtórnym.

Do dłużnych papierów wartościowych zalicza się m.in. bony skarbowe, obligacje skarbowe, obligacje emitowane przez podmioty inne niż Skarb Państwa (np. przedsiębiorstwa niefinansowe, banki, gminy <obligacje komunalne>), listy zastawne.

Instrument nie obejmuje obligacji oszczędnościowych emitowanych przez Skarb Państwa - są one wykazywane w instrumencie „Kredyty i pożyczki”.

Kryterium podziału na krótko- i długoterminowe dłużne papiery wartościowe jest termin pierwotny emisji: dla krótkoterminowych nie przekracza on 1 roku, dla długoterminowych – jest dłuższy niż 1 rok.

Kredyty i pożyczki (F.4)

Należności/zobowiązania o charakterze pożyczkowym, w tym:

- kredyty udzielone/zaciągnięte przez monetarne instytucje finansowe/od monetarnych instytucji finansowych, w tym przez banki/od banków,
- pożyczki udzielone/zaciągnięte na podstawie Kodeksu cywilnego,
- należności/zobowiązania z tytułu zrealizowanych gwarancji i poręczeń,
- należności/zobowiązania z tytułu leasingu finansowego,
- operacje z przyrzeczeniem odkupu (repo), z wyłączeniem krótkoterminowych operacji stanowiących zobowiązania monetarnych instytucji finansowych, które są klasyfikowane w instrumencie „Depozyty”,

Ponadto, w „Kredytach i pożyczkach” ujmowane są zobowiązania o charakterze depozytowym sektorów innych niż monetarne instytucje finansowe oraz instytucje rządowe i samorządowe.

Natomiast krótkoterminowe zobowiązania o charakterze pożyczkowym monetarnych instytucji finansowych wykazywane są w „Depozytach”.

Do tego instrumentu są zaliczane także obligacje skarbowe oszczędnościowe.

Kryterium podziału na krótko- i długoterminowe pożyczki jest termin pierwotny, na jaki zostały udzielone: dla krótkoterminowych nie przekracza on 1 roku, dla długoterminowych – jest dłuższy niż 1 rok.

Akcje notowane (F.511)

Akcje i prawa do akcji (PDA), które są notowane na giełdach i na regulowanych rynkach pozagiełdowych.

W przypadku akcji wyemitowanych przez rezydentów są to akcje dopuszczone do obrotu zorganizowanego, który obejmuje obrót na rynku regulowanym (GPW w Warszawie) albo w alternatywnym systemie obrotu (NewConnect). Jeżeli tylko część akcji wyemitowanych przez spółkę publiczną (notowaną) została dopuszczona do obrotu zorganizowanego, to do akcji

notowanych zaliczane są tylko te akcje, tj. akcje dopuszczone do obrotu zorganizowanego; pozostałe akcje są ujęte w instrumencie „Akcje nienotowane”.

W przypadku akcji wyemitowanych przez nierezydentów jako akcje notowane są traktowane akcje posiadające kod ISIN i które w bilansie płatniczym i międzynarodowej pozycji inwestycyjnej są wykazywane jako inwestycje rezydentów za granicą.

Akcje nienotowane (F.512)

Akcje, które nie są wykazywane w instrumencie „Akcje notowane”.

W przypadku emisji dokonanych przez rezydentów instrument ten obejmuje m.in. akcje spółek publicznych (notowanych) niedopuszczone do obrotu zorganizowanego oraz akcje spółek nienotowanych.

W przypadku emisji dokonanych przez nierezydentów do akcji nienotowanych są zaliczane wszystkie akcje, które nie są wykazywane jako „Akcje notowane”.

Pozostałe udziały kapitałowe (F.519)

Udziały w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością, spółkach osobowych, spółdzielniach, towarzystwach ubezpieczeń wzajemnych.

W przypadku emisji dokonanych przez nierezydentów do udziałów kapitałowych są zaliczane wszystkie formy udziałów kapitałowych, które nie są wykazywane jako akcje (F.511 i F.512).

Udziały/jednostki uczestnictwa w funduszach rynku pieniężnego (F.521)

Udziały w funduszach inwestycyjnych będących funduszami rynku pieniężnego.

Udziały/jednostki uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych niebędących funduszami rynku pieniężnego (F.522)

Udziały w funduszach inwestycyjnych (otwartych, mieszanych lub zamkniętych), funduszach powierniczych lub innych programach wspólnego inwestowania niebędących funduszami rynku pieniężnego.

Do pozycji tej są zaliczane m.in. jednostki uczestnictwa i certyfikaty inwestycyjne.

Pozycja ta nie obejmuje środków zgromadzonych w ramach pracowniczych programów emerytalnych (PPE) na podstawie umowy o wnoszenie przez pracodawcę składek pracowników do funduszy inwestycyjnych, środków zgromadzonych w ramach pracowniczych planów kapitałowych (PPK) oraz środków zgromadzonych w ramach indywidualnych kont emerytalnych (IKE) oraz indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego (IKZE) prowadzonych przez towarzystwa funduszy inwestycyjnych – środki te są ujęte w instrumencie „Uprawnienia emerytalno-rentowe”.

Systemy ubezpieczeniowe, emerytalno-rentowe i standaryzowanych gwarancji (F.6)

Systemy ubezpieczeniowe, emerytalno-rentowe i standaryzowanych gwarancji dzielą się na sześć podkategorii:

- rezerwy techniczne pozostałych ubezpieczeń osobowych i majątkowych (F.61),
- uprawnienia z tytułu ubezpieczeń na życie i rent dożywotnich (F.62),

- uprawnienia emerytalno-rentowe (F.63),
- należności funduszy emerytalno-rentowych od podmiotów nimi zarządzających (F.64),
- uprawnienia do świadczeń innych niż emerytalno-rentowe (F.65),
- rezerwy na pokrycie żądań wypłaty z tytułu standaryzowanych gwarancji (F.66).

Rezerwy techniczne pozostałych ubezpieczeń osobowych i majątkowych (F.61)

Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe tworzone przez instytucje ubezpieczeniowe w odniesieniu do składek, które powinny być przypisane do następnego okresu sprawozdawczego oraz rezerwy tworzone przez instytucje ubezpieczeniowe na nieuregulowane wobec nich roszczenia (odszkodowania i świadczenia należne posiadaczom polis).

Stanowią one zobowiązania instytucji ubezpieczeniowych oraz aktywa różnych sektorów instytucjonalnych.

Uprawnienia z tytułu ubezpieczeń na życie i rent dożywotnich (F.62)

Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe związane z ubezpieczeniami na życie, w tym z ubezpieczeniami w formie ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych.

Stanowią one zobowiązania podsektora instytucji ubezpieczeniowych oraz aktywa sektora gospodarstw domowych oraz sektora zagranica (należności finansowe posiadaczy polis na życie i beneficjentów rent dożywotnich).

Uprawnienia emerytalno-rentowe (F.63)

Rezerwy tworzone przez otwarte i pracownicze fundusze emerytalne na wypłaty emerytur dla swoich członków, a także środki zgromadzone w ramach pracowniczych programów emerytalnych (PPE) innych niż pracownicze fundusze emerytalne, pracowniczych planów kapitałowych (PPK) oraz na indywidualnych kontach emerytalnych (IKE) i indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (IKZE).

Instrument stanowi aktywa sektora gospodarstw domowych oraz sektora zagranica. Z drugiej strony może stanowić zobowiązania każdego sektora instytucjonalnego, choć w praktyce są to głównie podsektory instytucji ubezpieczeniowych i funduszy emerytalno-rentowych. Zobowiązania podsektora funduszy ubezpieczeń społecznych, będącego elementem sektora instytucji rządowych i samorządowych, zgodnie z obowiązującymi zasadami nie są ujmowane w rachunkach finansowych – dotyczy to m.in. zobowiązań Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Należności funduszy emerytalno-rentowych od podmiotów nimi zarządzających (F.64)

Co do zasady pozycja ta dotyczy funduszy emerytalnych ze zdefiniowanym świadczeniem, tj. takich, w których poziom świadczeń emerytalno-rentowych przyrzeczonych uczestniczącym w nich pracownikom jest ustalany metodą uzgodnioną z wyprzedzeniem. Zobowiązania funduszy w odniesieniu do systemów emerytalno-rentowych o zdefiniowanym świadczeniu są równe wartości bieżącej przyszłych świadczeń.

W przypadku gdy podmiot zarządzający funduszem emerytalno-rentowym stanowi jednostkę odrębną od podmiotu administrującego, a kwota aktywów netto funduszu emerytalno-rentowego jest mniejsza niż wielkość zobowiązań wobec członków funduszu, to rejestruje się należności

funduszu od podmiotu nim zarządzającego. Jeśli aktywa netto funduszu emerytalno-rentowego są większe niż wielkość zobowiązań wobec członków funduszu, to analogicznie rejestruje się należność podmiotu zarządzającego od funduszu.

Uprawnienia do świadczeń innych niż emerytalno-rentowe (F.65)

Nadwyżka składek netto nad świadczeniami. Ponieważ stanowi ona zwiększenie zobowiązań systemu ubezpieczeń wobec beneficjentów, jest wykazywana w rachunku finansowym. Pozycja ta pojawia się raczej rzadko, zatem ze względów pragmatycznych takie zmiany w uprawnieniach do świadczeń innych niż emerytalno-rentowe można ujmować wspólnie ze zmianami w uprawnieniach emerytalno-rentowych (F.63).

Rezerwy na pokrycie żądań wypłaty z tytułu standaryzowanych gwarancji (F.66)

Należności finansowe przysługujące posiadaczom standaryzowanych gwarancji od jednostek instytucjonalnych ich udzielających. Standaryzowane gwarancje to gwarancje udzielane w dużych ilościach, zwykle na dość małe kwoty, na identycznych warunkach. Przykładem takich gwarancji są gwarancje kredytów eksportowych oraz gwarancje kredytów/pożyczek studenckich.

W rachunkach finansowych instrumenty F.61 i F.66 oraz F.63, F.64 i F.65 są prezentowane łącznie.

Instrumenty pochodne i opcje na akcje dla pracowników (F.7)

Instrumenty, których wartość jest zależna od wartości/ceny tzw. instrumentu bazowego, którym może być m.in. inny instrument finansowy (np. obligacja, akcja), towar, metal szlachetny, kurs walutowy, indeks, stopa procentowa, rating kredytowy.

Obejmują także opcje na akcje dla pracowników oraz prawa poboru.

Nie obejmują praw do akcji (PDA), które są wykazywane w instrumencie „Akcje notowane”.

Kredyty handlowe i zaliczki (F.81)

Pozycja ta obejmuje kredyty handlowe i zaliczki, tj. należności/zobowiązania powstające z bezpośredniego udzielenia kredytu (transakcje z odroczoną płatnością) przez dostawców odbiorcom towarów i usług oraz należności/zobowiązania z tytułu zaliczek zapłaconych przez odbiorców dostawcom towarów i usług.

Pozostałe kwoty do otrzymania/zapłacenia oprócz kredytów handlowych i zaliczek (F.89)

Pozycja ta obejmuje należności/zobowiązania wynikające z rozbieżności pomiędzy terminem zawarcia transakcji a terminem dokonania płatności związanej z tą transakcją. Do instrumentu tego zalicza się także należności/zobowiązania z tytułu podatków, składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne, dotacji, ceł.

Układ instrumentów finansowych jest jednakowy dla bilansu finansowego i zestawienia o transakcjach, przy czym kod „AF.x” oznacza instrument finansowy „x” w bilansie finansowym, natomiast kod „F.x” oznacza instrument finansowy „x” w zestawieniu obejmującym transakcje.

Definicje instrumentów finansowych są zawarte w rozdziale 5. ESA 2010.

Pozycje bilansujące

Finansowa wartość netto (BF.90)

Pozycja bilansująca w bilansie finansowym, tj. w zestawieniu obejmującym aktywa finansowe i zobowiązania na dany moment w czasie, stanowiąca różnicę między wartością aktywów finansowych i zobowiązań.

Wierzytelności netto (+) / zadłużenie netto (-) (B.9F)

Pozycja bilansująca w rachunku finansowym, tj. zestawieniu o transakcjach, stanowiąca nabycie netto aktywów finansowych pomniejszone o zaciągnięcie netto zobowiązań. Nabycie netto aktywów finansowych oznacza nabycie aktywów finansowych pomniejszone o ich zbycie, natomiast zaciągnięcie netto zobowiązań oznacza zaciągnięcie zobowiązań pomniejszone o ich spłatę.

Wycena

Instrumenty finansowe są, zgodnie z zasadami *ESA 2010*, prezentowane w bilansie według wartości rynkowej. Jeśli nie jest ona dostępna, to wówczas przyjmuje się wartość jej najbliższą (np. wartość godziwą).

Odstępstwem od ww. reguły jest ujęcie według wartości nominalnej, powiększonej o narosłe i niezapłacone odsetki, stosowane dla depozytów, kredytów i pożyczek oraz pozostałych kwot do otrzymania/zapłacenia.

Wartość transakcji jest generalnie wyliczana w oparciu o różnicę wartości bilansowych na koniec i początek kwartału, która jest pomniejszana o oszacowane pozostałe zmiany, tj. nie będące transakcjami. Tylko w nielicznych przypadkach są dostępne dane o transakcjach, np. dla uprawnień emerytalno-rentowych oraz jednostek uczestnictwa i certyfikatów inwestycyjnych funduszy inwestycyjnych.

Poniżej przedstawiono zasady wyceny stosowane w bilansie finansowym.

Złoto monetarne i specjalne prawa ciągnięcia (SDR-y) (AF.1)

Wartość bilansowa wykazywana w bilansie NBP.

Depozyty (AF.22+AF.29)

Wartość nominalna powiększona o narosłe i niezapłacone odsetki.

Dłużne papiery wartościowe (AF.3)

Wartość rynkowa.

Papiery z dyskontem, np. bony skarbowe, są wyceniane według wartości emisyjnej powiększonej o część dyskonta, tj. różnicy między ceną nominalną a emisyjną, proporcjonalnie do czasu, jaki upłynął od emisji do momentu, na jaki został sporządzony bilans.

Kredyty i pożyczki (AF.4)

Wartość nominalna powiększona o narosłe i niezapłacone odsetki.

Akcje notowane (AF.511)

Wartość rynkowa.

Akcje nienotowane (AF.512)

Wartość księgowa kapitału własnego.

Akcje nienotowane spółek publicznych (notowanych) są wyceniane według ceny rynkowej akcji notowanych tych spółek.

Pozostałe udziały kapitałowe (AF.519)

Wartość księgowa kapitału własnego.

Udziały/jednostki uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych (AF.521 oraz AF.522)

Wartość rynkowa (wartość aktywów netto funduszy inwestycyjnych).

Rezerwy techniczne pozostałych ubezpieczeń osobowych i majątkowych (AF.61)

Wartość bilansowa rezerw wykazywana w bilansach jednostek tworzących rezerwy.

Uprawnienia z tytułu ubezpieczeń na życie i rent dożywotnich (AF.62)

Wartość bilansowa rezerw wykazywana w bilansach instytucji ubezpieczeniowych tworzących rezerwy.

Uprawnienia emerytalno-rentowe (AF.63)

Wartość bilansowa rezerw wykazywana w bilansach funduszy emerytalnych tworzących rezerwy.

W przypadku otwartych i pracowniczych funduszy emerytalnych wartość rezerw odpowiada wartości zgromadzonych przez członków środków w funduszu emerytalnym powiększonych/pomniejszonych o wypracowany przez fundusz emerytalny zysk/stratę (wartość aktywów netto funduszy emerytalnych).

Należności funduszy emerytalno-rentowych od podmiotów nimi zarządzających (AF.64)

Wartość obliczana na podstawie wartości aktywów netto funduszu emerytalno-rentowego oraz bieżącej wartości zobowiązań wobec członków funduszu. (patrz strona 14).

Uprawnienia do świadczeń innych niż emerytalno-rentowe (AF.65)

Wartość stanowiąca nadwyżkę składek netto nad świadczeniami. (patrz strona 14).

Rezerwy na pokrycie żądań wypłaty z tytułu standaryzowanych gwarancji (AF.66)

Wartość oszacowana na podstawie spodziewanych żądań wypłaty z tytułu istniejących gwarancji, po potrąceniu kwot, jakie gwarant spodziewa się odzyskać od niewywiązujących się ze swoich zobowiązań pożyczkobiorców.

Instrumenty pochodne i opcje na akcje dla pracowników (AF.7)

Wartość rynkowa.

Pozostałe kwoty do otrzymania/zapłacenia (AF.81 oraz AF.89)

Wartość nominalna powiększona o narosłe i niezapłacone odsetki.

Zasady wyceny instrumentów finansowych są zawarte w rozdziale 5. (dla transakcji) i 7. (dla bilansu finansowego) *ESA 2010*.